

Restul comunist

de [Alexandru Polgar](#)

„În esența întrebării stă restul ei posibil [...].”

„Ceea ce <era să fie> păstrează o formă de supraviețuire și un anume fel de a fi, în chiar ființa părții rămasă singură activă, în aparență.”
C. Noica, *Sentimentul românesc al ființei*

Serviciul pe care îl aduce luptei revoluționare establishmentul românesc este, într-adevăr, remarcabil. Tocmai când se străduiește să ne convingă cel mai tare că “stafia comunismului” e zăvorâtă de-acum într-un trecut de unde nici o stafie nu se mai întoarce, anticomunismul de dată recentă ne ajută să păstrăm vie dezbateră principală despre comunism.

Ni se dă de înțeles că nu există luptă de clasă și nici exploatare; toate presupuzițiile “stafiei” sînt false și, oricum, ele n-au nimic de zis despre lumea noastră de azi. Fără a împărtăși această poziție, ar fi totuși greu de contestat că, pentru a gândi ce este sau ce ar putea fi cu comunismul, trebuie clarificat mai întîi, fie și schițat, ce-a fost cu el. Totodată însă, nu se poate nici ignora că, oricît de legitimă ar fi o asemenea așteptare, munca de clarificare în cauză nu are și nu poate avea loc pe un teren neutru.

Astăzi, oricărui efort de lămurire în privința “stafiei” i se cere, din capul locului, să se subordoneze imperativului moral al condamnării comunismului. Pare să existe aici o dificultate logică. Temeiul unei asemenea condamnări îl constituie, cum lesne poate vedea oricine, imperative morale provenind fie din creștinism (“să nu ucizi!”), fie din democrația modernă (“libertatea individului”, “alegeri libere” etc.). Cînd se condamnă comunismul, despicat pseudoanalitic într-o “ideologie” (teoria luptei dintre clase) și o “realitate” (“socialismele reale și existente”), i se reproșează, printre altele, caracterul său necondiționat criminal. Se spune: ideologia comunistă produce întotdeauna și în mod necesar realitatea criminală a socialismelor reale și existente. Pare un raționament just, rezultat din observație empirică. Cusurul logic al acestui raționament nu întîrzie totuși să se arate de-ndată ce am încerca să tragem pe același calapod judecarea istorico-politică a creștinismelor și a democrațiilor.

Dacă am considera fenomene precum cruciadele, Inchiziția, colonizările, fundarea revoluționar-democratică a societăților moderne sau războaiele mondiale puneri în aplicație a “ideologiilor” “creștinism” și “democrație”, adică ceea ce ele, la rigoare, n-au cum să nu fie în această logică a „ideologiei aplicate” (reamintesc doar că instalarea puterii național-socialiste în Germania anilor 1930, de pildă, avusese loc prin alegeri libere), ne-am mira poate să aflăm că numărul cadavrelor produse cu concursul principiilor care permit condamnarea crimei în general egalează, dacă nu chiar întrece, pe acela al cadavrelor produse de comunism. Și n-am pomenit atunci deloc de războaiele

actuale purtate în numele acelorași principii.

Cum atunci, dacă vrem să păstrăm o anumită coerență a judecății, am putea ignora că moralismul absolut care condamnă comunismul *tout court* își explodează și propriile fundamente, fiind nevoit logic să condamne și crimele săvârșite în chiar numele său? Oare nu transformă asta condamnarea morală *exclusivă* a comunismului în ceva dubios și chiar... “condamnabil”? Dacă însă, în deplina claritate a unei asemenea recunoașteri, am încerca să spunem că nici creștinismul, nici democrația n-au produs doar crime și că din aceeași “ideologie” nu rezultă întotdeauna aceeași “realitate” (relativizînd deci judecata noastră morală), n-ar trebui atunci să concedem acest lucru și comunismului? La urma urmei, comunismul nu propune eradicarea burghezilor (persoane), ci eradicarea burgheziei și a proletariatului (un raport social opresiv). Nu există deci nimic criminal în “ideologia comunistă” ca atare, la fel cum nu există *stricto sensu* nimic criminal în creștinism sau în democrație. Fără a renunța, așadar, la condamnarea crimelor în general, ni se arată atunci pînă unde se poate condamna ceva din comunism, pe latura sa pretins “realizată” (“dictatura comunistă din România”, de pildă), fără a scuti de-o condamnare morală (relativă, e drept) nici democrațiile și creștinismele noastre actuale, în formele lor nu mai puțin “realizate”.

Dacă se procedează altminteri, moralismul absolut blochează, de fapt, posibilitatea oricărei judecăți morale (relative și absolute la un loc), lăsîndu-ne într-o pură imposibilitate logică; carevasăzică: în chiar imposibilitatea de a judeca.

Nu e nevoie de nici o clarviziune specială pentru a vedea că, în ce ne privește, exact această imposibilitate logică va fi ajuns să ne scrie istoria postdecembristă, pe firul explicației noastre cu trecutul (care este – ca-ntotdeauna – și o explicație cu prezentul), într-o mixtură logic intenabilă între moralismul absolut (condamnarea morală generală a comunismului) și moralismul relativ (condamnarea precisă a crimelor dictaturii comuniste din România). Ne-am fi așteptat poate ca un raport științific despre comunismul românesc să nu ignore acest paradox moral, ci acesta să fie, dimpotrivă, primul lucru clarificat de savanții pe mîinile cărora s-a dat sarcina de a ne lămuri în privința comunismului. La urma urmei, clarificarea cerută ține de o operație logică relativ elementară, la îndemîna oricui, în caz că nu ignorăm pur și simplu ce au fost și ce sînt comunism, creștinism și democrație. În schimb, raportul științific și condamnarea oficială au împins discursul anticomunist autohton într-o cu totul altă direcție: *transformarea imposibilului în canon*. Izbucnind imediat după 1989, în stilul și modalitățile binecunoscute (materiale-mărturii, arhive; volume, articole, eseuri programatice, denunțări; programe editoriale – ale unor reviste, de pildă – și/sau muzeografice – Sighet; etc.), anticomunismul postdecembrist ajunge să-și revendice astăzi, pentru prima oară, o formă canonică, definitivă în liniile ei directe, conform căreia tot ce nu condamnă comunismul sub toate formele sale (de-a valma: o teorie, o ideologie, o realitate, sau mai multe teorii, ideologii, realități, avînd însă cu toatele aceeași trăsătură comună: răul absolut) *se identifică* în mod necesar cu crimele acestuia, echivalente în acest sens cu cele ale fascismului.

Să cădem de acord că, în principiu, nu există nici o problemă logică specială în condamnarea dictaturilor de orice fel de către oameni care se consideră democrați. Cel puțin surprinzător însă, ceea ce pare a fi valabil pentru dictatura comunistă din România

(și prin extensie falacioasă pentru întreg comunismul) nu pare să fie valabil și pentru fenomenul (neo)legionar – azi, vechii legionari, doctrinal anticomuniști, sînt sărbătoriți ca eroi ai neamului, iar neolegionarismul înflorește fără prea multe rețineri la adresa sa ori a ortodoxismului care îi servește și astăzi drept prim suport ideologico-programatic. Ceea ce înseamnă că nu autoritarismul și crimele în general sînt condamnate ca acte etico-politice reprobabile, ci numai acelea pe care se pune ștampila cuvîntului “comunism”. De unde rezultă fără greș că democrații noștri cei mai zgomotoși nu pot fi decît parțial democrați, iar asta ridică îndoieli serioase față de pretenția că, venind din partea lor, o condamnare oficială a comunismului ar răspunde unei moralități sau echități democratice (oricare ar fi semnificația acestora în cadrul unei *Realpolitik* oficial capitaliste).

Așa stînd lucrurile, e cu atît mai surprinzător că galeriei “condamnării” i se asociază și democrați cu o oarecare pregătire logico-filosofică. Asta nu face însă decît să arate cu o evidență sporită că nu o logică democratică prezidează la condamnarea comunismului. Ce altă logică atunci? Logica electorală, desigur. Anticomunismul nu e nimic altceva decît arma simbolică îndreptată împotriva adversarului politic cel mai puternic la ora actuală, partidul succesori ex-comunist, pe numele lui de toate zilele, la fel de mincinos ca acela al PD-ului, PSD-ul. Prea bine, nu e prima și probabil nici ultima oară cînd idei nobile și juste, precum comprehensiunea istorico-politică a regimului nominal comunist din România, sînt transformate în instrument de prostire a poporului.

Ceea ce surprinde atunci în continuare, dacă nu ne sfiim să facem lanț din aceste mirări, e felul masiv în care s-a raliat presa intelectuală, și nu numai ea, la programul condamnării comunismului. Dacă reviste ca *Dilema*, *22*, *Observatorul cultural* etc. și cotidiene cu nume la fel de răsunătoare în spațiul public românesc se limitează exclusiv la aprobarea și propagarea condamnării comunismului, lucrurile stau destul de prost pentru gîndirea critică democratică din România. Nu numai că asta dovedește că intelectualul public e servil și gata oricînd să se vîndă celor aflați la putere (fără a mai comenta calitățile sale intelectuale), ci astfel se restrînge materialmente, dacă nu chiar se blochează, și accesul la cuvîntul public al celor care au o opinie disidentă în raport cu comenzile zilei. Nu trebuie să fii un “comunist retrograd” (oximoronul perfect, de altfel) pentru a numi asta catastrofa democrației. Și degeaba ni se va arunca din vîrfurile buzelor că există ceva precum “libertatea cuvîntului” – ea singură, în abstracțiunea ei, nu e în stare să țină piept valului oficializat al anticomuniștilor de profesie sau ocazionali.

Această marginalizare a vocilor disidente în cadrul spațiului public poartă un nume: *Kulturkampf* (literal: război cultural). Termenul, aplicat inițial măsurilor anticatolice ale lui Bismarck, poate fi cu ușurință adaptat pentru a surprinde izolarea, segregarea, îmblînzirea și, în cele din urmă, eliminarea unei entități cultural-politice. În cazul nostru, în România, această entitate s-ar putea numi *critica anticomunismului*, dacă ea ar exista și altfel decît într-o formă mai mult decît plîpîndă. Trebuie rectificat atunci: războiul cultural anticomunist instalează și naturalizează, prin monumentalizare prohibitivă, interdicția simbolică de a gîndi comunismul cu alte mijloace și după alte coordonate decît acelea furnizate de anticomuniștii oficiali de astăzi. O veritabilă tabuizare deci, despre care doar cei prea puțin interesați de coerența poziției democratice ar putea crede că ea are loc din pur spirit de justiție.

Critica anticomunismului – cum? Să fie posibil? Cum de ne putem gîndi la așa ceva? Și

totuși! Nimeni nu va remarca oare enorma redundanță a gestului condamnării comunismului *astăzi*? Ce altceva a fost “1989” dacă nu o condamnare a comunismului? Și nu doar cu vorbe de la estradă, cum s-a întâmplat în decembrie 2006, ci cu o anumită masivitate populară și în fața gloanțelor! Oare nu tocmai “1989” (orice-ar fi fost) îi scutește astăzi pe toți inchiizitorii culturali și politici, erijați de la sine putere în autorități morale ultime, să-și demonstreze (și altfel decât prin tirade) tăria convingerilor? O tărie pe care, să nu uităm, nu mulți au dovedit-o pe vremea regimului sau chiar imediat după ce acesta fusese răsturnat. Sau a luptat oare actualul președinte, în primii ani ai carierei sale politice începute de partea FSN, pentru o condamnare prezidențială a comunismului? Probabil că atunci i-a fost mai convenabil să n-o facă. Nu e atunci lucrul cel mai scandalos că la șaptesprezece ani de la Revoluție, există un grup care vrea să capitalizeze exclusiv în folos personal “condamnarea comunismului”, transformând-o astfel în simplă telenovelă națională? Buni profesori de etică ne-a dat istoria! Totuși, n-ar trebui atunci să avem verticalitatea de a ne întreba, împotriva acestora din urmă, ce este, de fapt, cu *acest* anticomunism? Care e statutul politic al Raportului Comisiei Prezidențiale și al condamnării? Și, de asemenea, care e statutul lor juridic? Ce anume se fixează prin aceste documente? La o privire mai atentă, am remarca de îndată că avem de-a face cu documente de stat riguros inclasabile, care se mișcă între autoritatea opiniei președintelui (una care ne face “țigani împuțiți!” dacă am deranja-o în vreun fel) și aceea a unui document fundamental al statului (o “ultra-Constituție”). Tocmai această ambiguitate democratică vin s-o acopere și s-o cosmetizeze ideologic noile valuri ale discursului anticomunist din România. Totuși, efectul politic cel mai eficace al condamnării e că deschide un *no man’s land* juridico-politic, fără vreo semnificație juridico-politică reglementabilă *de jure*, dar obținând *de facto* criminalizarea aleatorie a celor care au colaborat cu regimul comunist, așa încât să rămână la cheremul puterii actuale cine trebuie tras la răspundere și cine nu. Acesta e totuși răul cel mai mic. Și el e deja enorm. Răul cel mai mare fiind că orice politică de stînga, care ar urmări o dreptate socială mai avansată decât aceea pe care o poate oferi parlamentarismul actual (în care nu există vreo deosebire între democrație și capitalism), poartă de-acum tatuajul oficial al “totalitarismului”.

Ceea ce trebuie să îngrijoreze orice democrat cinstit e că un diagnostic precum acesta, dacă se întâmplă uneori (foarte rar) ca el să apară pe ici, colo, e pur și simplu exorcizat, aneantizat în presa culturală “de elită” ori în cotidienele de mare tiraj. O asemenea îngrijorare civică e minimul pe care ni-l cere o poziție democratică clasică, autentică, idealistă și, da, “naivă”, dar “naivă” numai în măsura în care majoritatea democrațiilor oficializați astăzi își fac un titlu de onoare din batjocorirea și uzurparea principiilor democratice. Căci căruia democrat nu i-ar repugna o condamnare perfect vidă a comunismului, de parcă el ar reprezenta vreun pericol real astăzi, fără a pomeni nimic despre rechemarea din morți a șlehtei legionare, împreună cu soborul ei de popi care să sfințească chinuiala noastră de toate zilele, cu alte cuvinte, *criza socială profundă* din România, în raporturile sale deloc contingente cu criza socială mondială? Numai falșilor democrați. Și ce bun paravan le este lor comunismul! Nimic din relele sociale actuale nu se datorează proiectului politico-societal în care se consumă destinele noastre individuale și colective de după 1989, adică democrației reprezentative capitaliste, ci totul ni se trage de la comunism.

Ce pot face în acest caz oamenii cinstiți care ar vrea să opună puterilor politice,

economice, simbolice instituite, care ne trag peste ochi vălul anticomunismului, o reflecție politică luminată de realitățile sociale ale României reale, de astăzi? Ce posibilități li se deschid pozițiilor lor în războiul cultural anticomunist, care potopește prin toate canalele de comunicație? Mlaștina internetului sau cele câteva reviste și ziare care au înțeles măcar parțial să nu dezerteze de la sarcina veritabilei critici social-politice. Dar ce contează ele afîta timp cît majoritatea cetățenilor se bucură zi de zi de spălarea pe creier anticomunistă? De unde să răsară atunci un nou pol, o nouă forță care să reziste ipocriziei anticomunismului? Pe moment, critica anticomunismului e pur și simplu împinsă pe pozițiile marginalizate ale eroismului cultural-politic solitar, un mod de acțiune și de a gîndi care măcar nu trădează ceea ce-a fost veritabil revoluționar în 1989: speranța unei societăți bune pur și simplu.

Să nu mai tăcem atunci în privința întrebării pentru care trebuie luptat ca ea să poată fi pusă și menținută pe frontul principal al războiului cultural anticomunist. Și anume: *de ce* a existat comunism? Raportul Comisiei Prezidențiale spune multe despre *cine* și *cum* a instalat un regim devenit curînd autoritar în România, dar ocolește cu grijă întrebarea *de ce*, insinuînd că explicația ivirii comunismului s-ar reduce la simpla dorință tiranică a unora (Lenin, Stalin, Gheorghiu-Dej, Ceaușescu etc.). Totuși, de cînd Étienne de la Boétie și-a scris, în 1548, *Discursul despre servitutea voluntară*, știm cu toții, mai puțin “experții și savanții” noștri de “elită”, că nu există tiranie pur și simplu. Lecția fundamentală a acestei cărți e că, la limită, orice tiranie există afîta timp cît nu i se rezistă (țărani din Țara Oașului ar putea povesti cîte ceva despre acest subiect). Cu alte cuvinte, dacă e să luăm în serios condamnarea oficială a comunismului, atunci ea ar trebui să se aplice întregului popor, inclusiv anticomuniștilor noștri de azi, fiind deci în fond o *auto*-condamnare. Acest paradox e însă pandantul perfect al altuia, mai grav: ceea ce se țintește prin interdicția simbolică de a repune pe tapet chestiunea comunistă este, de fapt, interzicerea punerii în cauză a regimului actual, și anume în contradicția sa fundamentală, exprimată de raportul pe care el îl construiește între un discurs democratic radios și realitățile dezastruoase ale capitalismului mondializat (“de-acum și în România!”, cum se zice în spoturile publicitare).

Comprehensiunea logico-politică premonitorie a acestei contradicții fundamentale este meritul lui Karl Marx. El a fost primul care a înțeles că democrația liberală – formală, reprezentativă, parlamentară – modernă omite un fenomen crucial în care se exprimă raporturile sociale de putere: producția economică. Așadar, promițînd că totul depinde de noi, dar păstrîndu-ne la distanță de deciziile economice majore care influențează viața fiecăruia, parlamentarismul capitalist ajunge să devină paravanul unor raporturi de putere care scapă în mod structural controlului cetățenilor adunați laolaltă de un stat democratic reprezentativ. În esență, acesta e motivul pentru care a existat comunism. Și chiar dacă în analizele sale democratice el pare că poate fi redus fără rest la fenomenul totalitarismului și excomunicat din sfînta familie democratică a politicilor practicabile, un *rest comunist* rămîne să bîntuie sub forma frustrărilor de zi cu zi ale tuturor muncitorilor, fie că ei știu asta, fie că nu (da, am zis „muncitorilor”!, cum să le spui altfel celor care trăiesc muncind pentru un salariu?...).

E peste măsură de surprinzător că niște savanți onești ai chestiunii comuniste, cum se vor toți cei din Comisia Prezidențială, nu spun nimic despre aceste lucruri. Ce să credem

atunci despre ei și despre Raportul lor? Că se vor apostolii unui crez pe care nici un om care se uită în jurul lui nu-l poate accepta fără fanatism (uneori chiar religios, cum este în unele din aspectele sale ortodoxismul recent)? N-are importanță. În fond, o dată trecut momentul instalării la putere și al legitimării propagandistice a președintelui, Raportul a trecut singur în umbră, sugestiile Comisiei fiind mai curînd ignorate de cel pe care ea a consolidat-o în funcție. Nu trebuie să fii un prezicător pentru a vedea că același lucru se va întîmpla și în cadrul opiniei publice mai largi. Ceea ce rămîne însă să insiste – mut, în măsura în care e tabuizat – este restul comunist. În fond, el e și singurul lucru demn de gîndit în constelația politică actuală. Și nu doar în România.

Cel care a călătorit vreodată din Londra, Ontario (Canada) la Chicago, pe un autobuz *Greyhound* ticsit numai de africani-americieni (cetățenii mai înstăriți luînd fie automobilul personal, fie avionul), și o dată ajuns acolo a perceput linia imaginară care desparte nordul bogat și etnic divers de sudul sărac și în exclusivitate negru, știe că acel capitalism glorios și strălucitor pe care-l visează Europa de Est nu există. Să fie oare alta situația la New York, Paris, Bruxelles, Berlin, Amsterdam, Budapesta sau Ljubljana? Nu, în pofida tuturor diferențelor locale, capitalismul produce aceleași avantaje și dezavantaje peste tot, întotdeauna cu rezultatul că există unii care se bucură mai mult de avantaje, în funcție de puterea lor de cumpărare, desigur, pe cînd altora le revin mai curînd dezavantajele, în funcție de același lucru. Și așa e firesc – ne spun ideologii neoconservatorismului capitalist sau anticomuniștii noștri de serviciu (nu e de mirare că aceste două categorii, la noi, se suprapun). E firesc însă ca în ce privește un lucru elementar precum hrana, unii să și-l poată permite, iar alții nu? Iar dacă și-l permit, e firesc ca unii să aibă o hrană sănătoasă, iar alții nu? Iar dacă se rezolvă chestiunea hranei, e firesc ca unii să aibă un acoperiș deasupra capului, iar alții să ajungă pur și simplu pe străzi? E firesc ca unii să-și exhibe bogăția și luxul, iar alții să viseze la țoalele de mîna a doua din buticul de la colț? E firesc ca îmbrăcămintea (sau alte bunuri necesare traiului modest de zi cu zi) să devină de o calitate din ce în ce mai proastă, numai din cauza profitului rapid, care trebuie să se reînnoiască mai întîi el? E firesc ca poluarea noastră de azi să facă lumea nelocuibilă pentru generațiile de mîine? E firesc ca majoritatea celor care trudes pentru a supraviețui să fie recompensați cu pensii care ajung pentru o singură vizită la băcan (de fapt, la *mall*)? E firesc ca toate astea să fie trecute cu vederea de savanții și experții noștri atunci cînd ei se ocupă de politică? E firesc ca lucrurile cele mai elementare care asigură doar pura și simpla funcționare a organismului și a persoanei, confortul fiziologic și psihologic minim deci, să devină scopul în sine al vieții oamenilor? Ca oamenii să tremure pentru ziua de mîine, în fața facturilor, în fața datoriilor, în fața mizeriei? E firesc să existe corupție? E firesc ca unii să moară fiindcă nu-și pot permite prețurile serviciilor medicale? E firesc ca alții să rămîna ignoranți fiindcă nu pot plăti taxe de școlarizare? Dacă toate astea sînt firești, atunci totul e firesc! Și crimele regimului nominal comunist și terorismul revoluționar, ba chiar și cel “islamic”!

Adevărul este însă că nimic nu e pur și simplu firesc sau de la natură, cel puțin nu în privința relațiilor sociale. Nici heterosexualitatea, nici modelul familial tradițional, nici Biserica Ortodoxă, nici anticomunismul, nici culoarea albă a pielii, nici rolul tradițional al femeii. Și nici... raporturile de producție. *De ce trebuie ca noi să muncim unii pentru alții în loc să muncim împreună unii cu alții?* Iată cum s-ar putea rezuma comunismul, întrebarea fundamentală pe care o adresează acesta. Această întrebare e mai întîi una

filosofico-politică, și nu morală. Carevasăzică: e realmente o întrebare. Nici Marx n-a fost un moralist. Scopul său principal n-a fost să *condamne* capitalismul, ci să-l înțeleagă și să-l combată. La fel, înainte de-a fi o doctrină, comunismul este o *chestionare*, una care provine dintr-o frustrare reală ale cărei urme sînt recognoscibile, chiar dacă tot mai distorsionat, în orice grevă, de oriunde. Că această chestionare s-a materializat în texte precum *Manifestul Partidului Comunist* sau *Capitalul* e ceva contingent. Că de aici s-a extras ceva numit marxism e iarăși ceva contingent. Că forma subțiată și emaciată a marxismului a servit ca suport ideologic pentru regimuri care au ajuns să practice mai mult sau mai puțin consecvent persecuția ori execuția adversarilor lor politici e tot ceva contingent. Că niciodată n-a existat ceva de genul unui “consens comunist” în cadrul intelectualității de stînga care dezbătea problemele majore dezvoltate prin revelatorul comunist e un fapt. Că tradiția comunistă numără o puzderie de versiuni, radicale sau reformiste, democrate sau antidemocrate, republicane, anarho-sindicaliste, consiliste, eurocomuniste, social-democrate etc., e un alt fapt. Că nu o dată comuniști cu convingeri solide au criticat cel mai aspru și mai lucid “socialismul real și existent” e încă un fapt. Că de aici se trage concluzia că orice comunism trebuie să fie totalitar în vecii vecilor, amin, e pur și simplu idiot! Și falsifică, urmînd regula de aur a ritualului universitar de astăzi, *toate faptele!*

Da, din nefericire toate faptele sînt falsificate atunci cînd interpretarea generală a faptelor e de la bun început falsă, ignorînd particularitățile istoriei mondiale și intelectuale a chestiunii comuniste. Asta servește cel mai puțin cauzei anticomuniștilor! Dar e bine așa, fiecare merită pe deplin ce-și face exclusiv cu mîna lui. Și nu trebuie să fii un adept al dictaturii proletariatului pentru a vedea asta. Totuși, dictatura proletariatului măcar n-a mințit în ce-i privește numele, așa cum fac democrații noștri de azi. Și chiar dacă ea n-a existat decît pentru foarte scurtă vreme în forma sa revoluționară autentică, asta nu trebuie să ne orbească cu privire la natura cu totul specială a acestei dictaturi, cel puțin în ce privește principiul ei cardinal și ca soluție *relativă* într-o fază trecătoare a luptei revoluționare. Astăzi i se reproșează lui Lenin că ar fi fost un criminal. Nu același lucru poate fi spus atunci și despre Bush sau despre orice alt lider democratic care-și lansează țara într-un război? Căci în care război, mai ales dacă el e unul revoluționar-civil, se poate evita confruntarea pe viață și pe moarte cu dușmanul? Uităm oare atît de ușor persecuțiile perioadei mcarthyste și rolul jucat de Statele Unite în războaiele de pe mapamond în a doua jumătate a secolului al XX-lea (iar povestea continuă încă și astăzi)? Și nu e vorba doar de Statele Unite, ne putem mîndri din plin și cu Europa noastră regăsită, aceea, să nu uităm, a războaielor coloniale și a democrației de la Weimar, autostrada național-socialismului. Putem avea oare o memorie chiar atît de scurtă? Vom uita oare și că dacă Revoluția din Octombrie a trebuit să fie violentă, asta se datorează rațiunilor de stat clasice, care ar fi dictat același lucru în oricare alt stat atacat, de oriunde? E în întregime greșit să se traseze un raport de cauzalitate între comunismul ca atare și violența de stat. Violența e în esența statului, iar dacă acesta e atacat, va răspunde. Asta nu face comunismul *in mod inerent* violent sau ucigaș. Așadar, singurul lucru care i se poate reproșa lui Lenin e că a tratat statul comunist ca pe oricare alt stat modern tipic. Putea să facă însă altfel fără a pierde pentru totdeauna ceea ce a cîștigat deja în spațiul tocmai așa definit ca Uniune Sovietică? Nu știm. Cert este că, turnat în tiparul statului modern capitalist, ale cărui țeluri ultime (dezvoltarea militară și economică) nu le putea pune sub

semnul întrebării, iar asta din cauză că și-a propus să existe – adică, *să reziste* – în lumea capitalistă, comunismul sovietic, crescut în umbra amenințării externe permanente, devenise în cele din urmă un regim dictatorial. Nu există, după mine, altă explicație *politicește* convingătoare a eșecului, de vreme ce amenințări mai puțin grave au trezit și trezesc încă, în chiar inima democrațiilor noastre cele mai avansate, trăsăturile de bază ale autoritarismului (cf. îngrădirile impuse libertăților civile de “războiul împotriva terorii”).

Această ipoteză politică e verificată, în schimb, și de versantul economic al socialismelor reale și existente. Cei care s-ar îndoi de asta n-au decît să se întrebe dacă a reușit vreodată o țară nominal comunistă să inventeze un “mod de producție comunist” în care dirijarea producției să fie efectiv în mâinile proletariatului prin intermediul consiliilor muncitorești? Vulgata neoconservatoare se mulțumește cu expresia “economie dirijistă” sau “de comandă” pentru a desemna “economia comunistă”, fără să remarce că, în ce privește în mod strict structurarea economiei în țările nominal comuniste, avem de-a face, în fond, cu un capitalism de stat. Tot critica de stînga – Wilhelm Liebknecht în 1896! – a fost cea care ne-a făcut cadou acest instrument teoretic prin care se pot analiza inclusiv regimurile care se revendică în mod abuziv de la comunism.

Bineînțeles că o asemenea ipoteză nu servește vulgata neoconservatoare, de vreme ce urmărind aventurile capitalismului de stat se verifică efectiv sentința lui Marx și Engels din *Ideologia germană*, conform căreia revoluția comunistă nu poate fi decît una mondială. Că turnat în tiparul capitalismului, ceva din comunism a rezistat, sub forma socialismelor pretins realizate, pînă la sfîrșitul anilor '80 ai secolului trecut, spune multe despre ferocitatea cu care își baricadează puterea statul modern (fascist, “comunist” sau democratic, dar înainte de toate *capitalist*), fără a spune însă nimic despre comunismul însuși.

Cum stăm atunci cu Raportul? Nu devine astfel evident că felul în care utilizează acesta cuvîntul “comunism” e simplificarea însăși? Că nu ajută deloc la clarificarea proceselor istorice în care *ceva* din chestiunea comunistă totuși s-a materializat? Că el spune totul despre regimul comunist din România, mai puțin că, dacă el a existat, asta nu s-a întîmplat fără o oarecare bază populară și izvorînd din frustrări cît se poate de reale cărora “Grivița '33”, de pildă, nu le este decît simbolul cel mai palid! De ce ar accepta însă acest diagnostic unii pentru care comunismul trebuie să fie tabuul în jurul căruia să-și facă dansul ritual Marii Preoți Anticomuniști? Fie și așa. Să nu se creadă însă că nu știm.

Știința veselă cu care știm acest lucru interzice luarea în serios a Raportului. Căci luarea sa în serios pare să oblige astăzi orice poziție “critică” față de Raport să repete și să reafirme, pe cont propriu și cu toată sinceritatea poate – dar nu mai puțin sub forma obiectivă a unui protocol ritual de intrare “competentă” în subiect –, gestul *acestei* condamnări, prin Raport, a comunismului *tout court*. Un gest fără îndoială diferit de și cu totul secundar în raport cu “1989” (cînd opacitatea contextului permisesese încă abrevierea provizorie a regimului prin vocabula “comunism”). Datorită deplasării istoriei și a contextului politic însă, gestul ca atare al condamnării regimului devine, totuși, mai mult decît ceva secundar. El ajunge, de fapt, să fie falsificat în întregime și din capul locului de poziția politică *precisă* care a anexat, în folos propriu, de la sine înțelesul respingerii moral-politice a crimei și a persecuției. Și nici asta, bineînțeles, nu înseamnă că l-am iubit pe Ceaușescu. Ceea ce trebuie să țină însă în rezervă identificarea necondiționată cu

condamnarea secundară a comunismului, cea care ajunge să se exprime și în Raport, este imensa reducere, simplificare și, ca atare, măsluire ideologică a experienței istorico-politice a socialismului real și existent, prin care *cuvîntul* “comunism” devine explicația exclusivă și/sau de fond a crizei sociale românești actuale – un gest politic care, din punctul de vedere al adevărului pur și simplu, este cu totul pe măsura escamotajului operat de regimurile “socialismului real(izat)”. Transformarea cuvîntului “comunism” în cifra Satanei scutește puterile actuale de orice responsabilitate pentru situația actuală: cuvîntul “comunism” devine rezerva inepuizabilă la care se poate recurge atunci cînd nu ne-ar conveni să recunoaștem că problemele curente ar putea proveni foarte bine din organizarea social-politică de azi. Sau nu e oare cuvîntul “comunist” aproape singurul adjectiv care să descrie în România zilelor noastre tot ce este negativ în politică? “Gîndire comunistă”, “obișnuințe comuniste”, “mentalități comuniste” – în redundanța lor, acestea par să fie astăzi explicația majoră a crizei sociale, și chiar la unii care se vor, nevoie mare, progresiști. Sau cui nu i s-a părut oare că-și poate critica adversarul politic sau partenerul de polemică prin asemenea expresii? Cîți nu reproșează oare chiar Raportului că imită sau repetă “stilul comunist”, uitînd, desigur, să mai specifice și conținutul descris de ei prin acest termen? Iar dacă am începe să vorbim cu adevărat despre conținuturi, ceea ce înseamnă nu litera (în sine, derizorie) a Raportului, ci problemele istorico-politice concrete, mai largi, mai precise și mai grave decît litera oricărui text, cîți nu ne vor înfiera drept “comuniști”, ceea ce va fi însemnînd, aici, simpatizanți secreți ai fostului regim? Cîți nu ne vor forța mîna să admitem, “totuși”, că e mai bine acum? Ei bine, n-o vom face. Nici atunci n-a fost bine, nici acum nu e – avantajele și dezavantajele relative nu justifică “mai binele”, un relativ de îndată absolutizat de ideologia dominantă, care vrea cu orice preț să ne smulgă această concesie: “vedeți, v-am zis noi, totuși e mai bine acum, deci e cazul să uitați de comunism...”. De unde știm toate astea? Dintr-un alt înțeles al cuvîntului “comunism”; din ceea ce, gîndind efectiv toate tensiunile semantico-politice a căror scenă a devenit acest cuvînt, nu coincide cu descrierea (exorcizarea) neoconservatoare, democrată doar cu numele, a chestiunii comuniste. Cu alte cuvinte, din ce se poate descrie – speculativ – prin sintagma “rest comunist”: nu doar ceva de ținut minte la socoteală, ci – și mai precis – ceea ce e ireductibil la împărțitorul anticomunismului procapitalist.

Ceea ce nu înseamnă că restul comunist ar numi puritatea sublimă a unei “ideologii comuniste”, care ar fi fost pur și simplu trădată de practica “socialismului/comunismului real și existent” (sic!). În fond, ceea ce rămîne după regimurile nominal socialiste e riguroso altceva decît pozitivitatea – apropiabilă, repetabilă – a unei ideologii. Dimpotrivă! Ceea ce persistă ca rest e doar o exigență, o rigoare, “principiul de organizare și de determinare”, ca să zic așa, al unei liste de sarcini politico-teoretice în primul rînd *actuale*. Prima și, pe moment, cea mai importantă dintre aceste sarcini e chiar aceea de a nu lăsa pe mîna belferilor “culturii” (și, o dată cu Raportul, ai “expertizei”) ceea ce, *din* comunism, nu se lasă terminat (uitat, depășit, epuizat) în condițiile dilatării mondiale – în extensiune și intensiune – a principiului capitalist de structurare a raporturilor sociale. E vorba, așadar, mai curînd de-o insistență, în esență inapropiabilă, multiplu activabilă – deci nu existentă în act – de o practică de gîndire și de acțiune care, prin simplul fapt că e o practică sau mai multe practici, *dislocă, tra-duce* și “ideologia” chiar atunci cînd pune la lucru tradiția de gîndire din care s-a hrănit aceasta. Și o pune la

lucru *ca* gândire – nu doar că o gîndește deci, dar o și tratează în primul rînd ca gândire, și nu ca “ideologie” în sensul neoconservator al termenului, conform căruia cheia de boltă a interpretării comunismului o constituie aplicarea în practică a unei ideologii. Să nu uităm că la Marx, într-o conceptualizare mai timpurie și mai originară a ideologiei, realitatea (baza) e cea care determină mai întîi ideologia (suprastructura). Ideologia, așadar, nu doar că nu se aplică realității, ci provine din ea, venind s-o mascheze pe aceasta. Iată de ce pînă și un discurs împănăt cu locuri comune ale stîngii (“ideologie”, “luptă de clasă”, “proletariat” etc.) a putut deveni, în mâinile puterii de stat, *minciună* – care este numele nesofisticat, fără pretenții moral-scientiste calpe, al “ideologiei” în sens neoconservator. La fel cum democrația a devenit astăzi și pură minciună, și ideologie în sens marxian, ceea ce nu înseamnă nici pe departe aplicarea unei ideologii la o realitate, ci legitimarea perpetuă a unui statu-quo. Asta însă nu trebuie să ne facă să uităm că, în inițialitatea Revoluției Franceze, de pildă, democrația a însemnat și altceva. Ce? În ce privește esențialul, cam același lucru pe care l-a însemnat dintotdeauna și comunismul (atunci cînd fu mai mult decît o vorbă mincinoasă): lupta împotriva opresiunii. Același lucru pe care l-a însemnat cuvîntul democrație pe pancartele din 1989 și pe care a încetat să-l mai însemne, cu condiția să nu ne îmbrobodim singuri, de la primele “alegeri libere” din România.

Rămîne deci că restul comunist, așa cum încerc să-l descriu aici, este mai curînd numele unei nevoi, decît substanțialitatea unui proiect de societate. Nevoia de a lupta împotriva opresiunii nu mai trebuie justificată – măcar atîta am învățat, poate, din lecția “socialismelor reale și existente”. Atunci însă cînd opresiunea ține prea puțin de niște tirani a căror execuție publică ar restabili o ordine “natural-democratică” (n-a existat niciodată așa ceva), prima sarcină a cetățeanului este să înțeleagă natura opresiunii. Astăzi, a ignora îngemănarea dintre opresiune și capitalism e o dovadă de incultură *tout court*... E totuși incultura care a devenit litera de lege a zilelor noastre – în școli, în “așezămintele de cultură”, în revistele de cultură, în mass-media. Iată de ce trebuie să ne încăpățînăm, în pofida a toate, în dreptul comunismului. În fond, nici măcar nu e o chestiune de încăpățînire, ci de elementară precizie în raport cu lucrurile însele. Nu există, în tradiția gîndirii, nici o altă delimitare a capitalismului care să-l fi considerat pe acesta *ca atare*, adică dinspre realitatea modernă cu totul nouă a “economiei politice”, care nu e o realitate printre altele, ci dimensiunea în care se instalează ceea ce e destinal în istoria modernă a lumii. Dar nu e oare critica economiei politice tocmai “ideologia comunistă” care și-a ratat punerea în practică? Credulii care se mai lasă îmbătați de apa rece a unui asemenea enunț vor trebui să ne spună și ce anume din *Capitalul* lui Marx s-ar putea intersecta vreodată cu tot ce este în genere “aplicabil” sau “fezabil”. “Atunci e o utopie!” – vom auzi din toate părțile. Numai că o analiză nu e o utopie, fiindcă ea nu produce un model de organizare socială, ci extrage principiile organizării sociale curente și reale. “Ce e atunci?” – ne-am pierde, poate, răbdarea. Răspuns: nimic altceva decît o chestionare precisă, care tocmai fiindcă e ineluctabilă cu ajutorul noțiunilor curente de “ideologie” și/sau “utopie” se înfățișează ca restul ireductibil al criticii democrat-neoconservatoare a comunismului. Și, cum se poate bănuși, *Capitalul* nu e singurul rest de acest fel. Lupta împotriva opresiunii începe, astăzi, cu lectura veritabilă a textelor tradiției. Fără să se oprească aici, desigur, dar chiar și asta e deja enorm în vremurile barbariei cu patalamale care scrie rapoarte de experți, înființează programe de cercetare și

scheme de finanțare, stabilește temele “astăzi relevante”, acordă diplome, premiază, ne mîngîie pe cap.